

Dr hab. Ryszard Kulesza prof. UW

Instytut Historyczny

Uniwersytet Warszawski

Warszawa 20.I.2017 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Michała Podrazika "Cyrus Młodszy i Hellenowie. Irańsko-greckie relacje polityczno-kulturowe pod koniec V w. przed Chr."

Napisana przez mgra Michała Podrazika pod kierunkiem prof. dra hab. Marka Jana Olbrychta na Uniwersytecie Rzeszowskim praca doktorska dotyczy irańsko-greckich relacji politycznych i kulturowych w czasach Cyrusa Młodszeo. Rozprawa jest obszerna. Liczy 352 strony. Składa się ze Wstępu, w którym przedstawiono przegląd źródeł (C.1-3), stan badań nad Cyrusem Młodszym (D.1-2), dalej rozdział 1 ("Od Persydy do Anatolii. Dariusz II i wojna jońska"), rozdział 2 ("Cyrus w Azji Mniejszej (408 r.)"), rozdział 3 ("Kontakty Cyrusa z helleńskimi postaciami (408 r.)"), rozdział 4 ("Cyrus i Lysander: faza I (407-406 r.)"), rozdział 5 ("Cyrus i Lysander: faza II (406-405 r.)"), rozdział 6 ("Sukcesja po Dariuszu II"), rozdział 7 ("Ponownie w Azji Mniejszej (404/403-401 r.)"), rozdział 8 ("Irański dwór Cyrusa w Anatolii"), rozdział 9 ("W obliczu konfrontacji (401 r.)"), rozdział 10 ("Bitwa o tron"), Podsumowanie i zakończenie, mapy, ilustracje, tabela oraz bibliografia.

Nie zamierzam przedstawiać streszczenia poszczególnych rozdziałów. Ograniczę się do uwag zasadniczych. Temat pracy oraz zaproponowane ujęcie uważam za niezwykle interesujące z punktu widzenia światowej literatury

przedmiotu. Absolutnie niezwykle jest to, że w polskim ośrodku naukowym powstała praca tak ważna i nie mam wątpliwości, że będzie ona punktem odniesienia dla dalszym badań nad Cyrusem Młodszym i stosunków persko-greckich w końcu V wieku.

Autor pisze z perspektywy irańskiej, co pozwala na nowe spojrzenie na stosunki grecko-perskie. Jak sam stwierdza - "Ważnym postulatem niniejszego studium jest odejście od hellenocentrycznego spojrzenia na Cyrusa Młodszego i współczesny mu Iran Achemenidów, które, choć nieraz niełatwe, pozwala na ukazanie wydarzeń i procesów końca V w. w nieco innym świetle aniżeli w dotychczasowych ujęciach" (s. 7-8). Ta perspektywa na nowo odczytania źródeł greckich jest bardzo cenna.

Za ważną uważam wszechstronną analizę źródeł greckich dotyczących Cyrusa Młodszego. Autor w pełni wykorzystuje wielojęzyczną literaturę przedmiotu. Za ważne uznaję również, paradoksalnie rzadkie w pracach polskich, pełne uwzględnienie literatury polskojęzycznej (ss. 31-34).

Cenne są rozmaite uwagi szczegółowe oraz liczne interpretacje Autora (np. na temat Terituchmesa s. 48-49, Tissafernesza m.in. s. 56, 59 nn., roli Alibiadesa s. 61 i nn., Cyrus w Azji Mniejszej s. 76 i nn., misja Boiotiosa s. 79 i nn., statusu formalnego Cyrusa w Azji Mniejszej s. 80 nn., znaczenia terminu *karanos* s. 84 nn., pozycji Cyrusa, Tissafernesza, Farnabadzosa i generalnie o strukturze i funkcjonowaniu administracji perskiej s. 90 nn. zob. też s. 209 n., pomysłów hipotezy na temat Hermokratesa s. 116 nn., powrót Lysandra s. 148, decyzja Spartan o wysłaniu Lyzandra do Azji Mniejszej s. 149, wyjazd Cyrusa i Tissafernesza z Anatolii s. 158, Tyssafernesza s. 184 nn., roli Tyssafernesza s. 191 nn., 203 n., Tamos s. 198, uwagi dotyczące Greków w otoczeniu Cyrusa Młodszego s. 247 nn., ),

Autor porusza się w morzu hipotez, czyni to niezwykle umiejętnie i potrafi przedstawić swoje własne, bardzo ciekawe propozycje. W wielu miejscach

ujawniają się zainteresowania prozopograficzne Autora, który potrafi spożytkować bardzo różnorodne informacje źródłowe (np. s. 102)

Podkreślam bardzo uważną analizę źródeł.

Na pochwałę zasługuje nienaganna polszczyzna i znakomita redakcja tekstu.

Zapewne (jeszcze) szersze mogłoby być przedstawienie biografii i wpływów Alkibiadesa, choć Autor pisze o nim wiele. Zastanawiam się nad oddaniem terminu *hetaireia* (s. 138, 139, 140, 168). Co do sensu Autor ma zapewne rację, ale brakuje mi przedstawienia (w przypisie zapewne) kontekstu wcześniejszego i późniejszego. Zaintrygowała mnie uwaga o przyczynie zejścia Dariusza "być może na skutek choroby z wojennego obozu" (s. 172, zob. też s. 176). Wydaje mi się, że warto owa uwagę doprecyzować. Zwłaszcza że objaśnienie cenne i zważywszy na jego autora, wybitnego w skali światowej, znawcę spraw irańskich zasługujące na uwagę.

Mgr Podrazik snuje bardzo interesującą opowieść. Jest to cenna monografia, w której wiele ustaleń szczegółowych, hipotez cząstkowych, rozmaitych propozycji. Dla wielu spraw będzie ta praca będzie punktem odniesienia. To są rzeczywiście często sprawy szczegółowe. Rzadko podejmowane. Pracę należy opublikować w języku kongresowym. Nie wątpię, że do ustaleń/propozycji Autora będą się odwoływać inni uczeni. Naprawdę warto.

Nie ze wszystkim się zarazem z Autorem zgadzam. Może zwłaszcza *a propos* intencji Cyrusa Młodszeo. I może warto, nie jestem tego zarazem pewien, coś zarazem coś między wierszami wyczytać w "Agesilaosie" Ksenofonta. Niemniej uważam, że to, co prezentuje jest znakomicie przedstawioną podstawą do dalszej dyskusji. Nie wątpię, że badacze tej problematyki skorzystają z możliwości, które swoimi propozycjami interpretacyjnymi stwarza młody, ale wybitny badacz Michał Podrazik.

Konstrukcja pracy, styl i forma, poziom dyskusji - wszystko budzi moje największe uznanie. Zastanawiam się nad rozdziałem 10 ("Bitwa o tron" (s. 282 nn). To bardzo ciekawy dla mnie rozdział. Oczekiwałbym od Autora

spojrzenia również innego, nie tylko stawiającego Cyrusa Młodszeo w dobrym świetle. W dotychczasowych swoich analizach Autor uwzględniał bardzo różne punkty widzenia. Warto moim zdaniem spojrzeć na Cyrusa Młodszeo i tu inaczej tj. uwzględniając jego złe prawa i złe intencje. Tu Ksenofont nie musi być najlepszym przewodnikiem. Niemniej przyznaję, że narracja Autora jest absolutnie poprawna. I to może być podstawa dalszej merytorycznej dyskusji. Akrybia Autora zasługuje na najwyższy szacunek.

No ale zwykle recenzenci za punkt honoru stawiają sobie wskazanie punktów słabszych pracy. Jak wynika z tego, co napisałem uznałem, że pozytywy zdecydowanie przeważają i o nich chcę mówić. Aby jednak zwyczajowi stało się zadość trochę na koniec "pokrytykuję". Przede wszystkim o wielu sprawach chciałbym się z tej pracy dowiedzieć (jeszcze) więcej. Więcej chciałbym usłyszeć na przykład o czasie powstania "Anabasis" (i o nowym, różnym od współczesnego Cyrusowi Młodszemu kontekście Ksenofontowej opowieści!). No i tak trochę *cum grano salis*. Bardzo zachęcam do krytycznej oceny tego, co Ksenofont ma do powiedzenia o ludziach, zwłaszcza takich, w których blasku się grzeje.

W związku znowu z "Anabasis" nie wystarcza mi stwierdzenie, że to "ogromnej wartości dokument historyczny" (pogląd Władysława Madydy cytowany na s. 11). Wolałbym od Autora pracy dowiedzieć się, jakie są zalety i wady "Anabasis" z punktu widzenia podjętego przez Niego tematu. I w przypadku "Anabasis" i "Hellenika" Autor powinien wypracować własny pogląd na sprawę datacji. Warto chyba jeszcze bardziej pochylić się nad przekazem Diodora, bo tu mamy ewidentnie odmienną narrację.

No i tak na marginesie, ale do przemyślenia (z konsekwencjami na poziomie hipotez naukowych). Swoją historię Cyrus Młodszy zawdzięcza Grekom. Nie byłoby Cyrusa Młodszeo gdyby nie Grecy. Zwłaszcza jeden Grek. I Jemu trzeba się dobrze przyglądać. Bo potrafi opowiadać historie, których nie było i

milczeć o tych, które były. Nie chcę jednak kontynuować narzekań starego człowieka i wracam do oceny pracy doktorskiej mgra Michała Podrazika.

Autor świetnie zna źródła oraz równie znakomicie orientuje się w literaturze przedmiotu, z wielką kompetencją wypowiada się i w kwestiach szczegółowych i w bardziej ogólnych. To naprawdę ważny wkład w studia nad Persją-Grecją. Bardzo wiele z tej pracy się nauczyłem. Wielki szacunek dla Autora i dla Jego Promotora. Reakcja na publikację w języku angielskim pokaże, że to ważna praca.

W publikacji sugeruję dodanie indeksów - źródłowego i osobowego.

W świetle wszystkiego, co wyżej, stwierdzam, że rozprawa spełnia wszelkie wymogi ustawowe i wnioskuję o dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

